

De teloorgang van de Westermolen en haar wederopstanding als Meelmolen De Herder

Van oudsher kon de burgerij van Medemblik van twee meelmolens gebruikmaken: de Westermolen en de Zuidermeelmolen. De geschiedenis van de Zuidermeelmolen is beschreven in de Jaaruitgave 2009 van onze vereniging. In dat artikel komt ook de Westermolen en met name de teloorgang van beide molens geregeld ter sprake. Het vervolg van de Westermolen als meelmolen De Herder komt niet aan de orde.

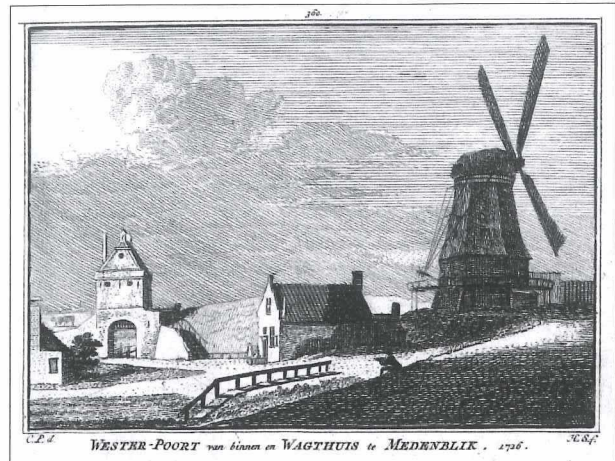
In deze bijdrage wordt beschreven hoe de collectieve herinnering aan de Westermolen leidt tot een breed gedragen inspanning van de Medemblicker bevolking en bedrijven. De huidige markante toegang aan de Westerdijk is daarvan het resultaat. Ik heb daarbij voor een klein deel geput uit krantenartikelen. Voor het overgrote deel is dit artikel echter een bewerking van een notitie van achttien pagina's, die zich in het archief van de OKV bevindt. Er staat geen auteursnaam bij, maar de notitie blijkt afkomstig van de hand van Jan de Vries. Hij was destijds secretaris van de Stichting de Medemblicker Meelmolen en is dat nu nog steeds.

De teloorgang van de Westermolen

In het midden van de 18e eeuw was Medemblik een stad in verval, aldus Peter Swart in het artikel over de Zuidermolen. De achteruitgang vertaalde zich in leegstand, sloop en een afname van economische activiteiten. Twee van de drie bierbrouwerijen in Medemblik sloten de deuren, één van de twee gereformeerde kerken werd buiten gebruik gesteld en ook het molenbestand ontkwam niet aan een sanering: een houtzaagmolen en de Zuidermeelmolen (na zware beschadiging door blikseminslag) werden gesloopt.

Wel behield het stadsbestuur van Medemblik nadrukkelijk het recht om een tweede meelmolen toe te staan 'wanneer de stad in een beeter en florisanter staat zouden mogen komen.' De Westermolen behield dus haar functie. Deze molen was in 1555 gebouwd en deed dienst tot ver in de 19^e eeuw, toen hij werd vervangen door een vernieuwde versie.

Het economisch tijntussen keerde niet. Het inwonertal van Medemblik in het midden van de 17^e eeuw, werd pas in de 20^e eeuw opnieuw bereikt. De Westermolen bleef nog draaien totdat in de eerste helft van de 20^e eeuw het doek viel.

Afb. 1: De Westermolen, het Poorthuisje en de toegangspoort in 1726 op een prent van Cornelis Pronk.

Het einde van de Westermolen valt samen met de aanleg van de Wieringermeer. Het droogmalen daarvan zou o.a. geschieden door het nieuwe elektrische gemaal 'Lely'. Daartoe werd over de dijk en vlak langs de molen een hoogspanningskabel aangelegd. Geëist werd dat de wieken zouden worden stopgezet, wegens de vrees dat losslaande zeilen in de hoogspanningskabels zouden komen. Na enig juridisch gesteggel moesten de zeilen gestreken, omstreeks 1930, en werd eerst elektrisch gemalen en daarna met een goedkopere krachtbron: de dieselmotor.

Vlak voor de oorlog kwam de molen geheel tot stilstand en werd gekocht door vier Medemblicker zakenlieden. Na de oorlog wilde men in de molen een restaurant exploiteren, maar dat bleek niet haalbaar. De Westermolen was er inmiddels niet op vooruit gegaan, zeg maar bouwvallig geworden, en werd voor f 4.000,- verkocht aan slopers en in 1948 daadwerkelijk gesloopt.

De Westermolen blijft in herinnering en moet terug

Het verdwijnen van de Westermolen werd door veel Medemblickers betreurd en was regelmatig onderwerp van gesprek. Er werd zelfs gefilosofeerd over mogelijkheden om weer een soortgelijke molen terug te plaatsen. Met name Bouke Draijer was een animator achter dit idee en hij wist zijn enthousiasme over te brengen op Jaap van Leverink.

Van Leverink had zijn jeugd in Medemblik doorgebracht en er naderhand een fabriek opgericht van verfspuitbussen, European Aerosols (HOLLAND) B.V. genaamd. Het idee was om een oude molen van elders over te plaatsen naar Medemblik. Het moest dan wel een molen zijn die niet onder de bescherming van Monumentenzorg viel.

Het was diezelfde Monumentenzorg die de Medemblikkers attendeerde op een molenromp in Willeskop. De molen bevond zich op het terrein van een veevoederbedrijf, maar stond in de weg wegens een geplande uitbreiding. Deze molen, De Herder genaamd, dateerde uit 1695 en was oorspronkelijk olieslagersmolen aan het Zwet te Jisp. In 1904 verhuisde de molen van Jisp naar Willeskop, bij Oudewater, waar hij tot 1941 als korenmolen dienst deed. Vervolgens werd de molen ontdaan van wieken en maalwerk en in de molen werd een graansilo getimmerd.

Jaap van Leverink was al eens gaan kijken bij de molen en kennelijk was nu genoeg bekend om spijkers met koppen te slaan. Zoals dat gaat in Nederland, in concreto Medemblik, wordt vervolgens op 19 augustus 1985 een vergadering belegd in hotel Het Wapen van Medemblik. De vergadering resulteert in de oprichting van de Stichting Medemblikker Meelmolen. Op 30 augustus 1985 passeert de acte (gratis) bij notaris Van de Stolpe. Voorzitter wordt Jaap van Leverink; vicevoorzitter Bouke Draijer; secretaris Jan de Vries; penningmeester Alewijn Ott (die helaas spoedig hierna ernstig ziek werd en moest stoppen); overige bestuursleden zijn Karl Schuitemaker, Jan Beers, Ruud Scheffer en Albert Meendering (aanvankelijk als adviseur verbonden).

Vorbereiding

In de laatste week van augustus 1985 is de romp ook nog bekeken door een groepje van vijf: de heren Ott en Scheffer van het bestuur, aangevuld met Sjaak Pronk (Bangert), Jan Bakker en mevr. Wehman-Leeflang. Zij waren op een torenhoge ladder tot in de kap geklommen! Onder het stof beneden gekomen was de conclusie, veel werk: afbraak silo, verwijderen riet, vervoer romp.

De romp was ook al bekeken door dhr. Keuning van Monumentenzorg en zijn conclusie was positief: boven-, midden- en ondertafelement waren aanwezig en van voldoende kwaliteit. Hierop kocht de stichting de romp, waarbij wegens het vooralsnog ontbreken van financiën, Jaap van Leverink de benodigde f 10.000,- voorschoot. De Medemblikkers waren hiermee net de Oudheidkundige Vereniging Haarlem en die gemeente voor. Zij hadden ook plannen met De Herder.

In het bestuur was inmiddels gesproken over het vervoer. Bij voorkeur liet men de romp in zijn geheel overbrengen.

Bijvoorbeeld eerst over de weg via Gouda en Alphen a/d Rijn en dan over water; maar de romp was te hoog voor diverse bruggen onderweg. Er was ook het idee om een helikopter van de Amerikaanse luchtmacht te Soesterberg in te schakelen; de romp door de lucht van Willeskop naar Medemblik! De Rijksluchtvaartdienst zag dit niet zo zitten en het was de vraag of de romp het zou overleven. Liggend vervoer over de weg was te duur en bracht eveneens de vraag met zich mee of de romp het zou doorstaan. Kortom bleef als enige mogelijkheid over: toch demonteren en als 'bouwpakket' vervoeren.

Begin van een indrukwekkende collectieve inspanning

We zullen bij de beschrijving van dit project ontzettend veel vrijwilligers tegenkomen, die zich hebben ingezet voor de komst van een 'nieuwe' meelmolen. Hetzelfde geldt voor de hulp door bedrijven en de giften van particulieren en instellingen. Het is echt teveel om alles en iedereen te noemen. Maar het is hoe dan ook een indrukwekkende collectieve inspanning geweest van de Medemblikker bevolking en bedrijven. Daarbij ook geholpen door 'buitenpoorters', die moeten ook genoemd!

Het is onmogelijk om een dergelijk project alleen met vrijwilligers te volbrengen. Er moeten ook aankopen worden gedaan en professionals ingeschakeld. Voor de financiën zijn dan weer vrijwilligers in de weer. Zo had drukkerij Idema molenkalenders vervaardigd en die werden tijdens en na de oprichtingsbijeenkomst aan de man gebracht. Mevrouw Bakker-Bossen wist zo het eerste startkapitaal van f 380,- te vergaren. De ABN-bank had overigens bij de opening van de rekening al f 1.000,- geschonken.

Er werden ook verzilverde molenlepeltjes door de stichting verkocht (verkoopprijs f 9,95) en mevrouw Trijnie Louwes beschilderde belangeloos grote luciferdozen met een schilderijtje van de molen (f 3,- per stuk voor de stichting). Deze items werden ook buiten Medemblik verkocht en gingen zelfs internationaal! Ze hebben alles met elkaar aardig wat opgebracht voor de beginnende stichtingskas.

Ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van het Provinciaal Elektriciteitsbedrijf Noord-Holland (PEN) kreeg de stichting, na een tip van burgemeester Feijtel, f 32.000,-. Naast vele andere acties zijn er drie collectes gehouden. De opbrengsten zijn me niet bekend, behalve de eerste van herfst '86 namelijk f 7.000,-. Bij die collecte ging een geluidswagen door avondlijk Medemblik met aan het stuur Jaap van Leverink, en die draaide tot vervelens toe het toepasselijke "Daar bij die molen...".

Opmerkelijk was verder de schenking van de wegenbouwer Ooms uit Avenhorn: f 10.000,-.

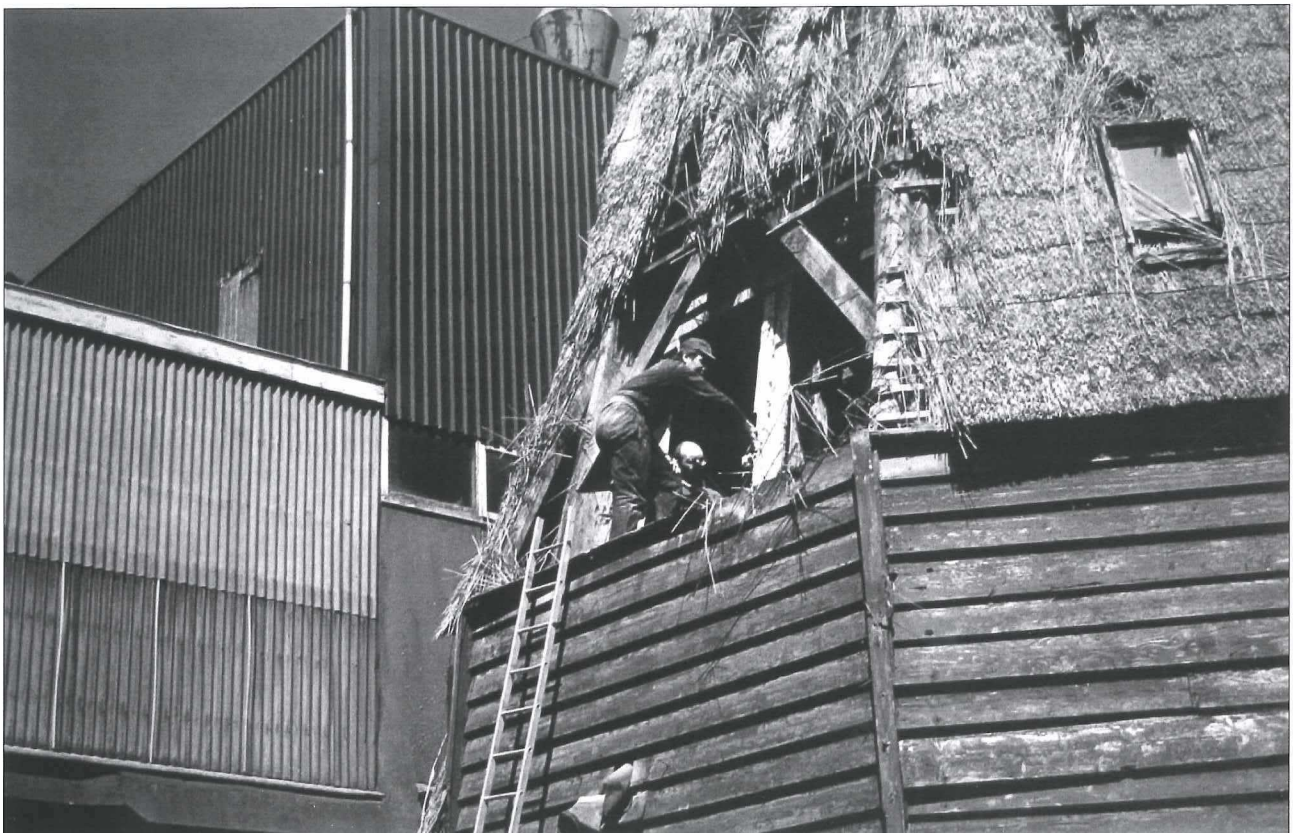

Later komen we nog meer schenkingen tegen, met name in natura. Geregeld komt ook een onbekende gever ter sprake. Deze zou alles bij elkaar wel f 100.000,- hebben bijgedragen. Vaak viel daarbij de naam van Jaap van Leverink zelf. Maar die is dat altijd blijven ontkennen. En onlangs vernamen we van Ton Gieling, destijds medewerker van ABN, dat hijzelf geregeld gezien heeft dat de kassière enveloppen met geld ontving van een hem onbekende kleine sjofel geklede oude man. Deze waren bestemd voor de herbouw van de Meelmolen.

Een bijzondere vermelding verdient de sponsorsteppentocht die is georganiseerd. Oorspronkelijk was het plan om vanaf Stavoren via de Afsluitdijk naar Medemblik te stappen. Mede door het slechte weer, werd het een tocht Hoorn-Medemblik op 1 oktober 1988.

Er werd een gat in het riet gezaagd en het hout van de silo werd daardoor naar beneden geworpen. Maar het werken op grote hoogte met kettingzagen in de hand werd toch te gevaarlijk. Bovendien liepen de mannen allemaal met ontstoken ogen rond. Toen een derde was verwijderd, werd besloten de verdere sloop uit te besteden aan een plaatselijk sloopbedrijf. Dat kon voor f 9.000,-.

Met dit stoffige werk zijn de volgende Medemblikers bezig geweest: L. Pasterkamp, W. Meijer, A. Kok, Sj. en K. Bakker, J. Pronk, T. v. Doorn, W. Bos, R. Scheffer, T. Haakman en W. Meester. Verder de volgende buitenpoorters: J. Beers (Schellinkhout), A. Smit en K. de Hart (Obdam), D. Ramondt (Wieringermeer), P. Stam en M. de Vries (Opperdoes) en J. v. Leverink (Haarlemmerliede). Poland zorgde vervolgens voor de demontage van de molen.

Afb.2: Demontage van de molen te Willeskop (1986).

Deelnemers: Klaas en Andries Venneman, Piet Korsuize, Ina de Beer en de wethouders Geri Kroezen en Marijke Langendijk. Onderweg is de tocht door de regionale televisie vastgelegd en bij aankomst in café Brakeboer bleek de opbrengst f 2.085,-!

Sloop en vervoer

De sloop van de molen zou zoveel mogelijk door vrijwilligers geschieden. De demontage zou molenbouwer Poland uit Heerhugowaard voor zijn rekening nemen tegen een vergoeding van f 19.000,-. In de week van 12 mei 1986 begon het sloopwerk. Iedere dag toog een groepje van drie man naar Willeskop.

Het vervoer naar Medemblik werd gratis verzorgd door de firma Jelle Huitema. Op zaterdag 31 mei werden de eerste onderdelen gelost bij de dijk. Het betrof de onderdelen van de kap, bestaande uit: acht tafelementen, rolvloer, rolring, kuip, overring met voeghouten en kapspanten.

Op 7 juni kwam de volgende lading: de balken van de romp (o.a. achtkantstijlen). Uit de in de lead genoemde notitie haal ik het volgende citaat: "Dekzeilen erover, en daar lag dan de molen, een onherkenbare hoop onderdelen en logisch dat menigeen achter z'n oor krabde en behoorlijk sceptisch stond tegenover de rest van de plannen."

Ik liet me dit ontvallen aan Jan Beers, destijds adviseur en bestuurslid. Jan is na de opbouw teruggetreden als bestuurslid van de stichting wegens zijn werk en zijn bemoeienis met De Grote Molen te Schellinkhout (een poldermolen). Jan had gehoord dat De Herder zo weinig meer draaide wegens het overlijden van Theo Siepe en vroeg of hij kon helpen. Graag dus. Wel, Jan vond het wel meevallen dat aanzicht van een hoop balken: "Je moet het zo zien. Honderden jaren geleden maakten de molenbouwers de onderdelen van de molens in hun werkplaatsen. Daarbij werden die onderdelen genummerd. Voor de onderdelen op de hoeken van het achtkant werden dus acht Romeinse nummers gebruikt (de Romeinse getallen konden eenvoudiger in het hout gebeiteld worden dan via ons zogeheten positiestelsel). Door de nummering kon je, net als vroeger gebeurde, de molen als pakket herbouwen."

De werkzaamheden beginnen met de onderbouw

Bouwen doe je op een fundament. Nu was uit onderzoek al gebleken dat het oude fundament er niet meer was. Vermoedelijk verdwenen tijdens werkzaamheden aan de dijk. Verder had het Hoogheemraadschap laten weten dat er niet geheid mocht worden op de dijk. Het moest dus een betonnen fundering worden.

Eerst moest de plek worden uitgezet waar het gat voor de fundering moest worden gegraven. Dit uitzetten geschiedde in de tweede week van augustus 1986 door Albert Meendering van architectenbureau Vlaming, Ruud Scheffer en Jan de Vries. Hierbij werd gebruik gemaakt van oude foto's waarop de positie van de Westermolen ten opzichte van het Poorthuisje kon worden bepaald. Dat Poorthuisje was op dat moment ook weer in aanbouw; een initiatief van Jaap van Leverink dat op zich los stond van de herbouw van de meelmolen. Het Poorthuisje kon wel worden herbouwd op de oude fundamenten. Helaas moest de molen wel drie meter opschuiven ten opzichte van de oude plek omdat de PEN wederom niet toestond dat de molen te dicht bij de hoogspanningskabels kwam te staan.

Het graven van de kuil kon nu beginnen. Uiteraard geschiedde dat mechanisch, welke klus in drie uur op zaterdag 16 augustus was geklaard. In de laatste weken van augustus heeft vervolgens een ploegje vrijwilligers de bekisting voor het beton vervaardigd.

Daarna volgt de bewapening van het beton voor de fundering. Het gevlochten betonijzer, dat als hek rond het inmiddels afgebouwde Poorthuisje had gefunctioneerd, kon hierbij dienst doen. Dat gold ook voor de bewapening van de poeren, de acht recht-opstaande pijlers waartussen de muren worden opgemetseld. Op 30 augustus komt een betonwagen van BBN voorrijden, alsmede een telescoopkraan van de firma Winder uit Limmen.

De beton, als natura geschonken, kon nu harden. Een week later werden de bekistingen van de acht poeren volgestort. Hier kwam geen kraan aan te pas; handwerk, wel met de hulp van de tractor van Douwe Ramondt uit de Wieringermeer.

Aannemer Vink uit Wervershoof schonk een partij bakstenen voor het metselwerk op de betonnen fundering. De stenen werden aan de voet van de dijk afgeleverd. Na vijf uur sjouwen, met hulp van een tractor van de firma Zwaan ('om niet' afgestaan, met chauffeur) stonden ze boven aan de dijk. De eerste muren werden gemetseld door Cees Langereis en Dirk Breg, in de derde week van september 1986.

Daarna is het meeste werk gedaan door Gerrit Zeilemaker, geholpen door Sjaak Bakker en Peter Verwoerd (uit Middenmeer). Door het optrekken der muren kon op een gegeven moment ook het toekomstig deurkozijn overeind worden gezet. Het begon er zodoende steeds meer op te lijken en de giften begonnen binnen te stromen. Men ging erin geloven! Dit verklaart ook het grote succes van de eerder genoemde eerste collecte.

Het onderachtkant

De winter was in aantocht. Gelukkig kon er doorgewerkt worden doordat de firma Woudenberg een Romneyloods ter beschikking had gesteld. Firma Bood zorgde voor een stroomleiding en Alfons den Boer monteerde stroomleidingen en lampen.

Molenmaker Poland was intussen bezig met de acht stijlen van het onderachtkant. Vier stuks werden afgekeurd en opnieuw door hem vervaardigd. De vier andere moesten verlengd en dat werd weer door de vrijwilligers zelf gedaan. Hiermee werd 17 januari 1987 begonnen; een maand later was dit onderdeel afgerond. Op 14 maart ging het eerste hout op de muren, te weten het ondertafelement als eerste deel van het houten molenskelet. Gebruik werd daarbij (mede) gemaakt van balken van werken van Rijkswaterstaat. Ze werden mooi waterpas en in de menie gezet.

Op 2 mei werd de volgende stap gezet. De vier zogeheten legeringsbalken werden uit de stapel onderdelen gehaald. Deze werden met de steunstukken (korbelen geheten) op de acht stijlen aangebracht om de stijlen met elkaar te verbinden, zodat er vier 'jukken' ontstonden. Voor de verbindingen werd hardhouten pennen gebruikt, de klassieke molenbouwers methode.

Op maandag 15 juni 1987 werden de vier jukken door de kraan van de firma Winder op de onderbouw gezet. Daarbij waren heel wat mannen nodig om met tuilijnen de schommelende gevaartes in toom te houden. Het was een hele opluchting om de jukken te zien zakken en te bemerken dat alles keurig paste.

"De zon was net onder en de hemel was helder." aldus de schrijver van het anonieme document. "Het silhouet van het oude achtkant tegen de snel verduisterende hemel was als van een soort prehistorisch monster, een reuzenspin uit een griezelfilm."

Begin 1988 dacht men een hijsinrichting voor meelzakken in Pijnacker te hebben bemachtigd. Later bleek dit niet bruikbaar en is door de molenmaker een andere installatie geleverd.

Afb.3: Het onderachtkant (1987).

Het resultaat van maanden werk was ineens duidelijk zichtbaar aanwezig. Nu kon het onderachtkant worden opgevuld. Eerst nog werd de bouwput weer netjes opgevuld tot het maaiveld. Dit is gedaan met een hele partij kunststof buizen, gekregen van Draka Polva uit Enkhuizen. Vervolgens legden mannen van stratenmakers bedrijf Groenen een klinkervloer met cirkelpatroon in het midden (eind september-begin oktober).

Begin september arriveerde een partij gezaagd hout van de zagerij in Monnickendam, waar de stichting vaak zaagwerk liet doen. Firma Pot had het transport cadeau gedaan. Toen kon het timmerwerk voor veldkruisen, veldstijlen, raamkozijnen en de houten mantel van het onderachtkant (de zogenaamde 'weeg') van start gaan.

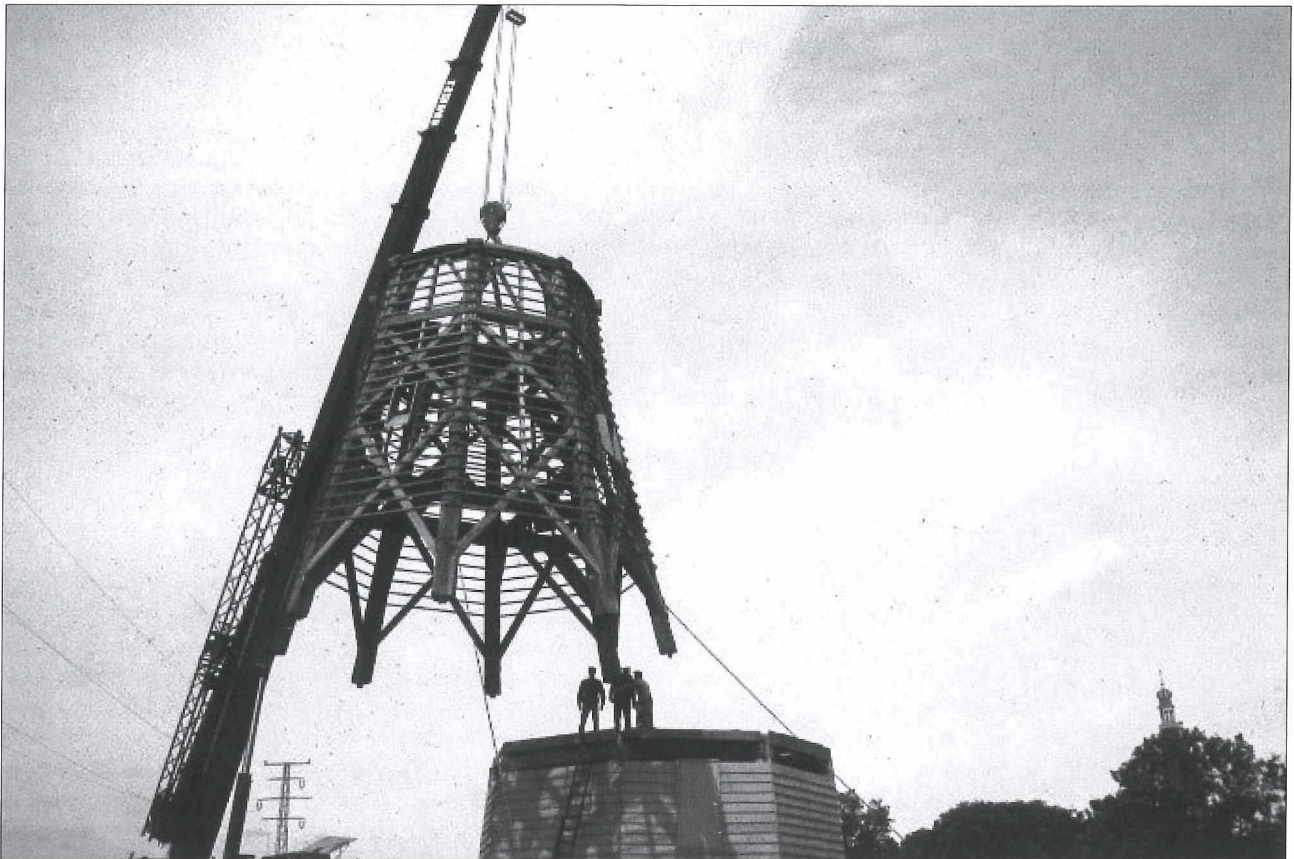
Half november was de 'weeg' klaar, inclusief raamen deurkozijnen. Gerrit Zeilemaker en dhr. Klein waren hier vaak bezig. Kosteloos konden verder diensten worden betrokken bij: aannemersbedrijf Beek, timmerfabriek Ruiten, Jachtwerf Jongert en BBN. Ook werd de vloer voor de eerste zolder aangelegd. Verder werden de opgeknapte deuren uit Willeskop bevestigd.

Het bovenachtkant

De PEN had, zoals zojuist vermeld, f 32.000,- toegezegd. Op 22 januari 1988 werd de cheque van de PEN overhandigd. De bestemming stond al vast: het rietdekken van het bovenachtkant. Nu moest die nog in gereedheid worden gebracht! Dat betekende: schoonschrappen van balken; oude spijkers e.d. verwijderen; kepen die erin waren gemaakt toen in de romp een silo werd gebouwd, weer opvullen met houtklossen. Al dit werk werd hoofdzakelijk verricht door Sjaak Berkhout, Piet Hoogewerf (voorman), Gerrit Zeilemaker en Jan Schoenmaker. Later kwam daar nog Jan Gorter uit Den Oever bij. Begin maart was dit klaar. Ook in maart werd de waterleiding aangelegd.

Half april waren stijlen van het bovenachtkant klaar en de legeringsbalken erin gezet. Met een kraan van de firma Van Straalen werden de jukken overeind gezet en aan elkaar verbonden. Het bouwwerk bleef op de grond staan en vandaar uit werd het binnenwerk opgevuld. Op 3 juni 1988 werd het gevaarte in zijn geheel op het onderachtkant getild. Dat gebeurde met een 100-tons kraan, gesponsord door Jachtwerf Jongert.

Afb. 4: Het bovenachtkant wordt op de onderbouw geplaatst (1988).

Eerst werd de stroom van de hoogspanningsleiding uitgeschakeld en toen werd er gehesen. Ook nu paste alles precies op de uitsparingen bovenop het onderachtkant, hetgeen leidde tot een luid applaus van de toeschouwers. Uit inspectie van het hele bouwwerk door dhr. Keuning van Monumentenzorg bleek dat alles goed was uitgevoerd.

Hierna werd de stelling, de achtkantige omloop rond de molen op rand van onderbouw en bovenachtkant, opgebouwd. Dat werd tussen eind juni en half juli gedaan. Een belangrijke formele zaak werd ook in deze periode geregeld namelijk het opstalrecht dat door het Hoogheemraadschap voor 30 jaar werd verleend aan de eigenaresse van de molen, de stichting dus. In 2018 moest dit recht worden vernieuwd.

Begin augustus begon rietdekker Koning uit Zwaag. Vooraf was al timmerwerk gedaan op basis waarvan hij het riet kon steken. Met Kalenbergs riet werd de rieten mantel rond het bovenachtkant gelegd. Gedurende enkele weken werd hieraan, vanaf de stelling, gewerkt. Tegelijkertijd werden ramen geplaatst.

Kap en as

Men kon nu beginnen met het werk aan de kap. Een gecompliceerde zaak bleek daarbij de vervaardiging van de kapring. De oude houten kapring was niet meer bruikbaar, maar diende wel als maatlat.

Toen de kuip van de kap gereed was, ging er een ijzeren ring omheen om het geheel stevig bijeen te houden. Op 22 oktober 1988 werd de kuip door een kraan op het bovenachtkant geplaatst.

Inmiddels was een bedrijf uit Made, met de naam Renofors, bezig met de versterking van de houtverbindingen met epoxyhars. Eerst werden gaten geboord en die werden gevuld met de hars. De toch wat zwakke constructie moest hierdoor zo hard worden als beton. Het karwei duurde twee weken en kostte f 14.000,-.

Het werk aan de rest van de kap vorderde, maar voordat de kap erop kon zou toch eerst de centrale spil, de koningsspil, erin neergelaten moeten worden. Dat zou wel gaan met een hoogwerker. Maar er moest vervolgens ook nog een bovenas met die koningsspil worden verbonden. En die bovenas was er nog helemaal niet. Hoe kwam je daar nu weer aan?

Wel, bestuurslid Albert Meendering kwam per toeval in contact met een directielid van Hoogovens (het huidige Tata Steel IJmuiden) en sprak over de plannen. Het resultaat was dat Hoogovens aanbod als sponsor een as te gieten!

Nu nog een gietvorm. Molenaar Spijker uit het Twentse dorpje Saasveld bleek er een te bezitten, die kon bij hem gehuurd worden. De gietvorm werd door transportbedrijf Huitema opgehaald en naar de werkloids gebracht.

Afb. 4a: De in de gietmal aangebrachte tekst (1989).

Daar moest hij eerst nog worden verlengd, alvorens op 7 november naar Hoogovens te worden gebracht.

Verder met de kap. Dat is een kunstig geconstrueerd voorwerp dat uit vele onderdelen bestaat: steunderbalk, slagstuk, windpeluw, spanring, roosterhouten, achter- en voorkeuvelens, penbalk, spreeuweplanken (om de vogels buiten te houden, terwijl de kap toch op sommige plaatsen toegankelijk is). Jongert en timmerfabriek Ruiters zaagden de 'hoekstukken' (golfvormig uitgezaagde houten klossen achteraan de kap). Om de onderdelen definitief aan elkaar te bevestigen waren enorme ijzeren bouten nodig, vervaardigd door firma Visser uit Twisk.

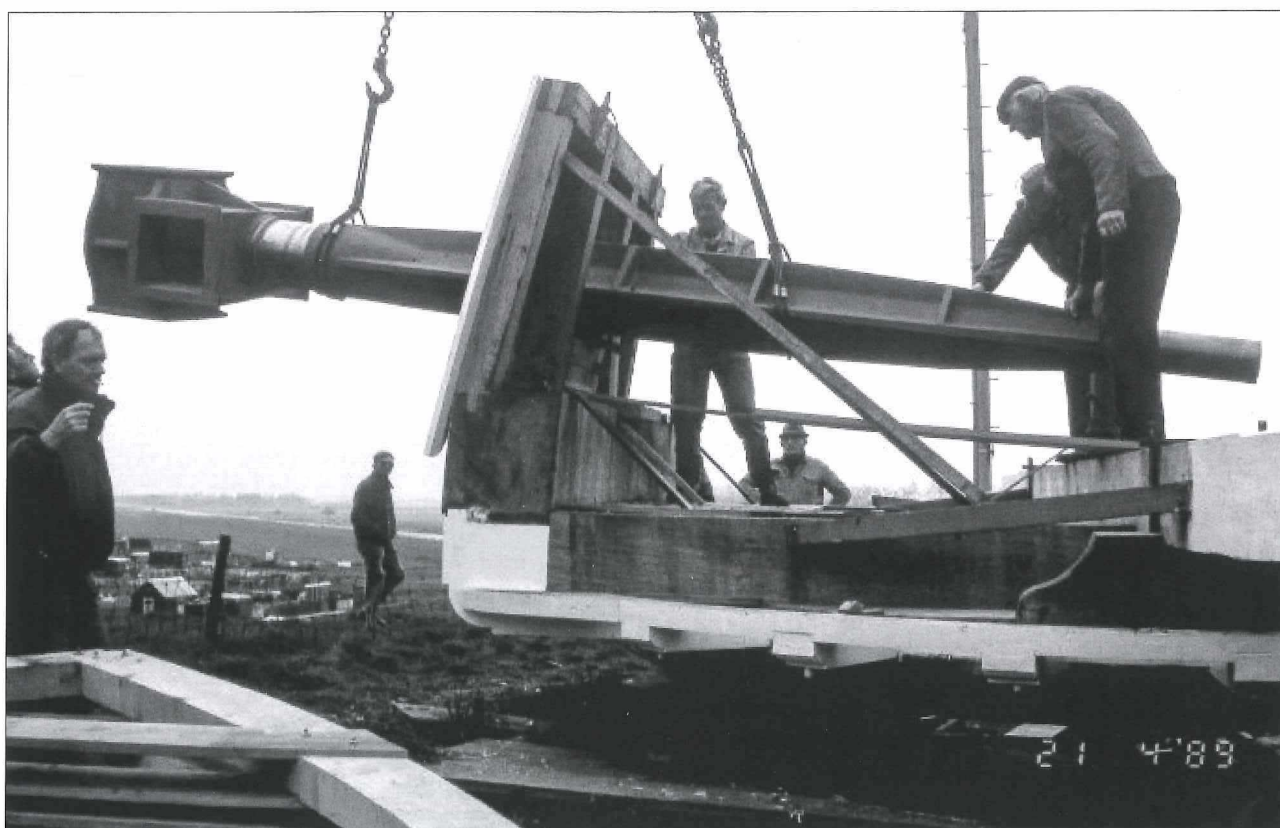
Om de molen in de wind te zetten heb je een kruirad nodig, een groot wiel dat lijkt op een scheepsroer. Dat rad werd weer vervaardigd door Jan Bakker uit Opperdoes. Het kruitwiel draait om de kruias en die is gemaakt door Dolf Warnaar, medewerker van Jongert, uit één van de balken die van molen De Kat uit de Zaanse Schans afkomstig waren.

Op 29 maart 1989 was het dan zover dat de bovenas bij Hoogovens werd gegoten, onder toezicht van de heren Berkhout, Verwoerd en De Vries. Het gietproces is op film vastgelegd en staat op een dvd over de bouw van De Herder.

De medewerkers van Hoogovens hadden in de gietmal een tekst aangebracht, die inderdaad op de as staat te lezen:

*Tussen Jisp en Wormer olie geslagen.
Daarna naar Willeskop gedragen.
Nu ben ik in myn schik
en maal meel in Medemblik.*

Toen de as was afgekoeld is hij door een ploegje vrijwilligers groen geschilderd en door de firma Pot naar Medemblik gereden. De as had een waarde van f 35.000,-, maar dat kwam voor rekening van Hoogovens. De medewerkers aldaar kregen een fles wijn. In Medemblik is vervolgens de as opgeheesen, Jongert betaalde de benodigde kraan, en in het achtkant neergelaten.

Afb. 5: De bovenas arriveert in Medemblik (1989).

De wieken

Het laatste wat nu nog stond te gebeuren aan montagewerk, betrof de wieken. Die bestaan uit twee roeden die elkaar kruisen. Op de vier uitsteeksels die dan ontstaan wordt een hekwerk geplaatst en daarop worden zeilen bevestigd. Zo ontstaan de vier wieken van een molen. Maar het maken van de roeden was een nogal gecompliceerde klus.

Wel is het zo, dat toen de roeden de hal uitgingen, directeur Jongert zei: "En nu wil ik ze ook nooit meer terugzien, ze hebben al veel te veel gekost!".

De roeden werden per schuit naar het bedrijf van Henk Dudink vervoerd, alwaar ze werden gestraald en geverfd met epoxyhars. En tussen de bedrijven door werd Jaap van Leverink koninklijk onderscheiden wegens zijn verdiensten voor Medemblik!

Afb. 6: Roeden en hekwerk. De man met de hoed is Jaap van Leverink. Jan Gorter (met pet) en Sjaak Berkhout zijn bezig met het hekwerk. Een onbekende man kijkt toe. Op de achtergrond de versiering in verband met 'Medemblik 700 jaar stad' (1989).

Zo'n roede is niet alleen een gigantisch stuk metaalsnijwerk, maar moet ook een nauwkeurig bepaalde buiging en torsie (draaiing) vertonen. Het computergestuurde metaalsnijapparaat van Jongert bracht uitkomst. Monumentenzorg maakte een zeer gedetailleerde tekening en droeg die met uitleg over aan B. Haakman die bij Jongert werkte. In de tweede week van mei 1989 werd dit werk uitgevoerd. Het resultaat was loepzuiver: twee gevaartes van 24 meter lengte en 1.600 kg gewicht met precies de juiste details.

Er is door de mensen van de werf erg veel tijd in de roeden gestoken en die uren hoefden, volgens afspraak, niet te worden betaald. De directie van Jongert stond helemaal achter dit project.

Het binnenwerk, plaatsing van kap en wieken

De tijd voor het binnenwerk was nu aangebroken. Dit samenstel van spullen, raderen en kammen was dermate specialistenwerk dat men allang geleden had besloten dit uit te besteden. Molenmaker H. Vaags uit Aalten ging die klus voor ongeveer een ton voor zijn rekening nemen. Het meeste werk voerde hij overigens uit in zijn werkplaats te Aalten.

Wat onder meer moest gebeuren was het aanbrenge van de gietijzeren rollen waarop de kap zou ronddraaien. De 75 benodigde rollen werden geleverd door Duijves Drijfwerken uit Wieringerwerf. De koningsspel werd daarnaast boven en onder voorzien van een ijzeren taats, een soort gigantische kogellager, waarop hij zou moeten rondwentelen.

Die spil brengt de beweging van de wieken vanuit de kap over naar de koppels maalstenen. Op 3 juni 1989 plaatste de molenmaker de vang, een rem-constructie die om het aswiel of bovenwiel grijpt om het wiekenkruis stil te zetten.

Op 29 juni 1989 ging dan de kap op de molen. Twee kranen zetten het 15.000 kg wegende gevaarte op zijn plaats. Half juli kwamen de roeden, die op schragen kwamen te liggen beneden aan de dijk. Vrijwilligers gingen vervolgen het hekwerk construeren. De heklatten moesten op maat gemaakt worden; de hekken moeten namelijk een bepaald verloop hebben om goede windvang te verzekeren. Vandaar dat de gaten in de roeden onder een bepaalde hoek waren aangebracht en dat de heklatten verschillende lengtes kregen. Toen het hekwerk klaar was, ging het naar houtimpregneerderij Leegwater bij Heerhugowaard.

De roeden kregen nog een behandeling van good old Harm van de Wetering. De oude vakman maakte de 'kikkers', bevestigingspunten van de zeillijnen (lijken van bovenaf op zittende kikkers). Harm maakte ook de springbeugel, die om de as was aangebracht. Verder werd de bliksembeveiliging aangebracht.

Maandag 11 september was een grote dag. Via een kraan ging eerst de staartbalk de lucht in. Daarna de lange en korte schoren die samen het driehoek vormen waardoor de kap met het eerder genoemde kruirad in de rondte kan worden gedraaid om de wieken in de wind te zetten. Vervolgens werden de wieken met behulp van de kraan door de askop geschoven. Nu het 'pannenbier'. Dan nog wat werk: de ene helft was al van het hekwerk voorzien; bij het onderste deel gebeurde dat nadat de roede door de as was geschoven. Tenslotte werd het naambord van De Herder bevestigd. Dit bord, in molenaarstermen de 'baard', was met materiaal van Jongert vervaardigd door vrijwilliger Berkhout.

Het proefdraaien van het gevluht (het wiekenkruis) vond op 29 september plaats en verliep uitstekend. Alleen moesten de kammen op de raderen nog wel gesmeerd, liefst als vroeger met bijenwas. Wel, die was werd geleverd door plaatselijke imker Arie van Eijk, de voormalige wethouder. Ook zeilen moesten aangeschaft. Die zijn gemaakt door een ouderwetse ambachtelijke zeilmakerij uit Alkmaar. In de loop der tijd bleek die zeilmakerij overigens omsloten geraakt door de 'rosse buurt' van Alkmaar!

In het najaar kreeg de stichting een gift in natura van wegenbouwer Ooms. Het aloude schelpenpad om en naar de molen werd door deze firma aangelegd. Nu kon ook een groot houten hek worden neergezet. Een andere gift van ca. f 2.000,- was afkomstig van de Stichting Hervormd Weeshuis en betrof de aanleg van schijnwerpers voor verlichting van de molen.

Op 2 december 1989 kwam molenmaker Vaags een volgend onderdeel van het binnenwerk afleveren: het zogeheten spoorwiel, dat op de steenzolder de beide spillen van de koppels molenstenen zou moeten aandrijven door daarop de kracht van de rondwentelende koningsspil over te brengen. Het enorme wiel werd in onderdelen aangevoerd, naar boven gehesen en daar door Vaags en zijn mannen in elkaar gezet rond de koningsspil.

Ook die molenstenen werden via Vaags gekocht bij van Hees uit het Duitse Geldern. Op 12 januari 1990 werden ze afgeleverd: vier kunststenen, twee liggers en twee lopers, elk zo'n 2.000 kg zwaar. Vaags en zijn assistent konden toen gratis overnachten bij het voormalige hotel De Zilvermeeuw aan de Oostersingel, begin Vlietsingel.

Het einde naderde. Geleidelijk aan arriveerden steeds meer, door Vaags vervaardigde, onderdelen van het binnenwerk: steenspillen, schuddebakken en meelgoten. Op de begane grond werd een kantoorje getimmerd. De binnenzijde van de muur van de onderbouw werd nog even vakbekwaam gestukadoord door Jan Struik. Nu nog een molenaar vinden! Dat werd Rens de Ruitter uit Amsterdam, die diverse mensen meenam van molen De Bleeke Dood te Zaandam.

De ingebruikneming en verder

Op 9 mei 1990 is de molen officieel en op feestelijke wijze in gebruik genomen. Dat geschiedde via het lichten van de vang (de rem) door prins Claus in zijn hoedanigheid van beschermheer van de Vereniging "De Hollandsche Molen". Vooraf was er een plechtigheid in het stadhuis. Daar stond ook een lege stoel voor de onbekende gulle geveer! Het was ook nog een zonnige dag!

Vermeldenswaard is nog dat er ook een heel jonge gast bij was die samen met de prins de vang mocht lichten. Een Amerikaans meisje van 3 jaar oud, Erin Yoder uit het stadje Holland in Michigan, de peetdochter van de voorzitter van de vereniging "De Zaanse Molen", die ook zeer geïnteresseerd was in het project. De familie Yoder was naar Nederland gekomen voor de peetvader en om tegelijk Erin de molen te laten zien.

Het bestuur was overigens al enkele maanden eerder begonnen zich te oriënteren op de vraag hoe de exploitatie van dit project in het vervolg zou moeten aangepakt. Daartoe zijn molens in IJsselstein en Wassenaar bezocht.

Dit brengt ons bij de tegenwoordige tijd. Meelmolen De Herder is een rijksmonument en kan voor het groot onderhoud gebruik maken van een subsidie die 50 of 60% van de kosten dekt. Het klein onderhoud gebeurt door een onderhoudsploeg van vrijwilligers.

Afb.7: Meelmolen De Herder feestelijk door prins Claus in gebruik genomen op 9 mei 1990.
 V.l.n.r. Jan Beers, Jaap van Leverink, prins Claus, Wally Vreijisen, ...(en één na laatste) Jos Feytel.

Voor de benodigde aanvullende fondsen zijn ook weer vrijwilligers bezig met rondleidingen, het organiseren van evenementen e.d. Belangrijk daarbij is het Poorthuisje als gezellige pleisterplaats. Dit Poorthuisje is met behulp van een obligatielening gekocht van de zonen van Jaap van Leverink. Vele Medemblikkers schenken daarbij de aflossing op het moment dat ze uitgeloot worden!

Jaap van Leverink zelf is op 24 januari 2011 overleden in zijn woonplaats Haarlemmerliede. Dat zijn hart bij Medemblik lag blijkt uit het feit dat hij op begraafplaats Zorgvlied ter aarde is besteld. Jaap is als voorzitter opgevolgd door een man van het eerste uur: Bouke Draijer. Toen Bouke het einde voelde naderen heeft hij Piet Goverse gevraagd de bestuurskamer over te nemen. Na 10 jaar voorzitterschap heeft Piet vervolgens het stokje doorgegeven aan Bert de Jong.

Jan de Vries en Sjaak Pronk
 Medemblik, november 2021

Geraadpleegde bronnen

Map Meelmolen De Herder in de bibliotheek van de Oudheidkundige Vereniging "Medemblik".

Peter Swart, *De Zuidermeelmolen van Medemblik*, In: Jaaruitgave 2009 van de OKV "Medemblik", 4-10.

Website De Nieuwe Molen:
<http://www.denieuwemolen.nl/techniek.html>

Herkomst afbeeldingen:
 Stichting Medemblikker Meelmolen: 1-7.

„Jams de Betuwe” TIEL.

In kleine en groote potten vanaf
 22½ cent per pot.

Potjes van bijna 8 ons zwaar, 30,
 37½ en 45 cent.

Uitgewogen 40 cent per pond,
 8 cent per ons.

GEMBER,

25 en 30 cent per pond.

Luxe potjes Gember 50 cent per
 stuk.

Verkrijgbaar bij

D. BIJLEVELD.

Medemblik, Westerhaven